

EUSEBIU POPOVICI (1838–1922). 175 DE ANI DE LA NAȘTERE*

RODICA IAȚENCU

Profesorul de teologie Eusebiu Popovici s-a născut la 15 februarie 1838, în Cernăuți, în familia preotului Constantin Popovici și a Mariei (născută Bendevschi)¹.

Tatăl lui Eusebiu, Constantin Popovici (1807–1890), născut în familia preotului Gheorghe Popovici, a fost profesor de Istorie bisericească și de Drept bisericesc la Institutul Teologic din Cernăuți, preot (1832), protopop (1860), paroh la Biserica „Sf. Nicolae” din Cernăuți (1853–1860), consilier eparhial, deputat în Dieta Bucovinei (1861). A combătut prozelitismul catolic în Bucovina și a pus bazele bibliotecii Institutului Teologic. A lăsat în manuscris cursurile celor două discipline pe care le-a predat².

Fratele, Constantin Clement Popovici (1846–1938), a urmat aceeași pregătire teologică: gimnaziul și Facultatea de Teologie de la Cernăuți, cu o specializare la Viena (1871–1872). A fost profesor de religie la Școala Normală din Cernăuți (1872–1873), profesor suplinitor la Catedra de istorie bisericească și de drept canonic de la Institutul Teologic (1873–1875). Din anul 1875 a fost profesor

* Comunicare susținută la Sesiunea științifică *Alma Mater Sucevensis*, organizată de Departamentul de Științe Umane și Social-Politice – Facultatea de Istorie și Geografie și Centrul de cercetări interdisciplinare „Charpathica” ale Universității „Ștefan cel Mare”, Ediția a XIII-a, dedicată împlinirii a 50 de ani de viață universitară suceveană, Secțiunea de Istorie modernă și contemporană, Suceava, 7 martie 2013. Sursă foto: http://www.basilica.ro/stiri/15-februarie-1838-s-a-nascut-in-cernauti-eusebiu-popovici-preot-si-profesor_3897.html.

¹ Pentru a se evita eventuale confuzii, facem precizarea că în perioada 1863–1937 a trăit doctorul în filologie, profesor și director de liceu în Suceava, președinte al Societății „Școala Română”, Eusebie Popovici. Acesta a desfășurat o intensă activitate politică și culturală. A reprezentat Suceava în Consiliul Național și în Congresul general al Bucovinei și a făcut parte din Parlamentul României Mari, în legislaturile 1920–1922 și 1926–1927. Cf. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Iași-Suceava, Princeps Edit-Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2004, p. 247.

² *Ibidem*, p. 243.

extraordinar și apoi definitiv (1880–1918) la Catedra de drept bisericesc de la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți. A fost, în mai multe rânduri, decan al acestei facultăți și, în perioada 1888–1889, a fost rectorul Universității. A fost deputat în Parlamentul din Viena, calitate în care a elaborat o *Interpelare în Parlament asupra raporturilor de drept ale bisericii din Bucovina* [Parlaments-Interpellation zu den rechtlichen Beziehungen der Kirche in der Bukowina], publicată în „Candela”, în anul 1905. A fost preot (1871), protopresbiter (1880), arhipresbiter stavrofor (1896). După ce s-a călugărit, sub numele de Clement, a devenit arhimandrit (1910), arhimandrit mitrofor (1918), consilier mitropolitan onorar. A fost președintele Consistoriului spiritual al Arhiepiscopiei Cernăuților în perioada 1925–1931. Activitatea științifică s-a concretizat în elaborarea unor lucrări de drept canonic, a unor traduceri și a unor studii publicate în reviste de specialitate. A tradus, în 1866, volumul *Fântânele și codicii dreptului bisericesc ortodox, cu un apendice care conține învățătura celor 12 apostoli*; este autorul volumelor *Covoarele apostolice* (1896) și *Prelegeri din dreptul bisericesc* (1902)³.

Crescut și educat într-o familie de preoți, Eusebiu Popovici și-a făcut studiile liceale în perioada 1848–1856 la Cernăuți, tot aici absolvind și Institutul Teologic (1857–1860). Între anii 1860 și 1861 a urmat o specializare în istorie bisericească și drept canonic la Universitatea din Viena.

Eusebiu Popovici s-a căsătorit cu Elena Hacman și a avut ca fiu pe viitorul om de știință, doctor Gheorghe Popovici, luptător pentru drepturile politice ale românilor și apreciat ca important poet al Bucovinei sub numele de Teodor Robeanu⁴.

Profesorul Eusebiu Popovici s-a implicat activ în viața culturală a provinciei. Astfel, în perioada 1861–1870, a fost custode al Bibliotecii de Stat din Cernăuți (din februarie 1870, postul de custode a fost ocupat de profesorul I. Gh. Sbiera), cu merite deosebite în organizarea acesteia⁵. Fondul de carte al bibliotecii s-a

³ *Ibidem*, p. 242; Erich Beck, *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina. Literatur bis zum Jahre 1965*, München, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerkes, 1966, p. 251.

⁴ Gheorghe Popovici (1863–1905), istoric, poet, membru de onoare al Academiei Române din 1905. La Cernăuți urmează gimnaziul și Facultatea de Drept. Își continuă studiile la Innsbruck și Viena. În 1894 a susținut doctoratul în drept. A fost deputat în Dieta Bucovinei. Din 1901 s-a stabilit în România, dedicându-se studiilor privind istoria dreptului românesc: *Notiță privitoare la istoria vechii organizațiuni a Moldovei de Sus* (1900), *Ordinea de succesiune în moșiile donative moldovene în sec. XV ș.a.* Publică și poezii în „Convorbiri literare”, „Candela”, „Gazeta Bucovinei”. În anul 1908 a apărut, la București, volumul *Poezii postume*, prefațat de Nicolae Iorga. Cf. Emil Satco, *op. cit.*, p. 311–312; Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. Dicționar. 1866–2003*, Ediția a III-a, revăzută și adăugită, cu un Cuvânt-înainte de Academician Eugen Simion, președintele Academiei Române, București, Editura Enciclopedică–Editura Academiei Române, 2003, p. 675.

⁵ Constituită pentru a asigura progresul cultural și dezvoltarea învățământului public în Bucovina, prin donații inițiate de Mihai Zotta, care au fost urmate de cele ale altor bucovineni, printre care și frații Popovici, Biblioteca Țării Bucovina a fost inaugurată la 29 septembrie 1852, iar în anul 1861 a trecut în subordinea Comitetului Executiv al Dietei Bucovinei. Din 1875, Biblioteca a intrat sub autoritatea Universității din Cernăuți. Cf. Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ediție și studiu biobibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. 149–150; Ștefan Purici,

îmbogățit, prin schimbul de cărți făcut în anul 1868 cu Biblioteca Centrală Universitară din Iași, condusă de Cezar Cățănescu. În scrisoarea trimisă de acesta către Eusebiu Popovici se preciza că „înaltul guvern, inspirat de interes adevărat național, acela de a înavuți această bibliotecă cu toate cărțile ce au apărut în limba română, a autorizat pe subsemnatul, acordându-i și creditele necesare, de a intra în corespondență cu bibliotecile existente din toată țările române, pentru a efectua preschimbări sau cumpărări de cărți române, care nu se află în Biblioteca Centrală din Iași. Convins că d-voastră veți binevoi a primi cu interes ocaziunea de a servi o chestiune așa de importantă pentru români, subsemnatul am onoarea de a trimite pentru biblioteca ce dirijați trei exemplare din *Catalogul Bibliotecii Centrale din Iași*, rugându-vă să binevoiți a onora și d-voastră această bibliotecă cu catalogul bibliotecii bucovinene. Prin mijlocul acesta sperăm a putea afla și procura mai ușor cărțile române ce ne lipsesc, realizând și posibilitatea de existență mutuală între ambele stabilimente de aceeași natură. Totodată, vă rugăm pe d-voastră a ne încunoștiința dacă din exemplarele de rezervă puteți vinde sau schimba pentru alte opuri de care s-ar interesa biblioteca d-voastră și pe care le veți putea scoate în rezerva însemnată în fiecare op din catalogul ce vă trimit. Biblioteca Centrală din Iași salută pe sora sa din Bucovina, rămânându-ne personalmente a vă asigura, domnule bibliotecar și colega, de stima prea deosebită ce vă conserv”⁶.

Eusebiu Popovici a fost profesor suplinitor la Catedra de studiu biblic al Vechiul Testament și limbi semitice la Institutul Teologic din Cernăuți (1862–1866), apoi profesor suplinitor (1866) și definitiv (1868) la Catedra de istorie bisericească și drept canonic (deținută din 1833 de tatăl său, Constantin Popovici). Din anul 1875 până în anul 1908 a fost profesor titular la Catedra de istorie bisericească de la noua Facultate de Teologie a Universității din Cernăuți. La această catedră a predat și alte discipline, cum ar fi patrologia, enciclopedia și metodologia studiilor teologice ș.a. A suplinit la Catedra de drept bisericesc (deținută de fratele său, Constantin), apoi la Catedrele de dogmatică (1882–1896) și *Noul Testament* (1898–1901). Eusebiu Popovici a fost decan al Facultății de Teologie de șase ori și rector al Universității din Cernăuți în perioadele 1880–1881 și 1895–1896. A fost inspector școlar (1869–1876), membru în Consiliul școlar al Austriei (1877–1896). În anul 1863 Eusebiu Popovici a fost hirotonit preot, iar după ce a rămas văduv s-a călugărit, sub același nume. A fost consilier consistorial onorar (1874), protopresbiter (1874), arhipresbiter stavrofor (1880) și arhimandrit de scaun (vicar) al Arhiepiscopiei Cernăuților (1913–1918)⁷.

Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775–1861, Cuvânt-înainte de Mihai Iacobescu, Suceava, Editura „Hurmuzachi”, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (3), 1998, p. 217.

⁶ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 150–151.

⁷ Emil Satco, *op. cit.*, p. 247–248; Ion Nistor, *op. cit.*, p. 218, 272.

Eusebiu Popovici, împreună cu fratele său, Constantin Clement Popovici, au fost membri „ordinari” ai Asociației Transilvane pentru Literatura și Cultura Poporului Român, alături de I. Vasiloc și N. Criste⁸.

Ca o încununare a activității sale, Eusebiu Popovici a fost ales, la 4 aprilie 1908, membru de onoare al Academiei Române⁹.

Eusebiu Popovici a avut preocupări de traducător și lingvist, implicându-se în rezolvarea dificilei chestiuni a școlilor românești care erau amenințate de desființarea de către autoritățile austriece. După anul 1848, elaborarea și difuzarea manualelor școlare au stat în atenția mai multor intelectuali bucovineni, animați de acțiunile lui Aron Pumnul. Aceste acțiuni se petreceau în contextul luptei pentru recunoașterea și înfăptuirea autonomiei naționale și ca urmare a creșterii considerabile a numărului de școli, de la 26 în 1850, la 104 în 1865. Aceștia li s-au adăugat cele două licee, unul înființat la Suceava, în 1860 și celălalt la Cernăuți, în 1862, pe lângă gimnaziul și liceul existent din 1808. Ambele licee foloseau ca limbă de predare germană, sub pretextul lipsei de manuale românești și de profesori români. În schimb, limba română a fost extinsă la Seminarul și Institutul Teologic, unde aceasta se folosea ca limbă maternă.

Ministerul Învățământului din Viena a emis o circulară, la 23 februarie 1850, ca răspuns la cererile repetate ale românilor, prin care se aproba ca îndrumarea și controlul întregii rețele școlare din Bucovina să treacă de la Consistoriul catolic și guvernul Galiției în seama Consistoriului ortodox și a guvernatorului Bucovinei. În acest context, elaborarea cărților didactice de către intelectualii bucovineni devenea o condiție esențială a asigurării autonomiei naționale. În aceste împrejurări istorice trebuie încadrate preocupările lui Eusebiu Popovici de elaborare de manuale școlare, alături de alți intelectuali bucovineni, precum Ion și Vasile Bumbac, Gherasim Buliga, Teoctist Blajevici, Vasile Ianovici, Silvestru Morariu Andrievici¹⁰. Astfel, Eusebiu Popovici este autorul a două manuale școlare, rămase în manuscris: *Exerciții pentru sintaxa limbii latine* (două volume, 1896–1897) – traducere din limba germană a lucrării lui Hauber (*Exerciții pentru sintaxa latină*), dar mult îmbunătățită prin contribuții proprii; *Gramatica românească* (1921).

Eusebiu Popovici a tradus, în colaborare cu Gherasim Buliga, și lucrarea *De bello gallico*, de Caesar. Alte lucrări semnate de Eusebiu Popovici sunt: *Istoria și literatura sistemului teologiei dogmatice* (1895); *Das Schlusskapitel der Kirchengeschichte* (1898); *Încercare de a pătrunde în misterul despre Sf. Treime* (1900).

⁸ Ștefan Purici, *op. cit.*, p. 220.

⁹ Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 675.

¹⁰ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 148; Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1862), *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 450.

Eusebiu Popovici a publicat studii în revista „Candela”. Jurnalul bisericescu literariu (Cernăuți) și în „Archiv für Katholisches Kirchenrecht” (Mainz)¹¹.

Eusebiu Popovici a întocmit cursul de *Istoria bisericească universală*, predat în limba germană la Facultatea de Teologie. Acesta, litografiat în mai multe rânduri, a fost considerat „o adevărată enciclopedie teologică, cel mai complet manual de acest fel din Răsăritul ortodox până la el”, „operă de bază a istoriografiei bisericești”¹². Cursul a fost tradus în românește de foștii săi studenți, episcopii Atanasie Mironescu și Gherasim Timuș, în două volume, care însumau 1 283 de pagini, apărute la București, în perioada 1900–1901. În perioada 1925–1928 cursul a fost republicat la București în patru volume (1 891 p.), în traducerea lui Atanasie Mironescu, retras din scaunul de mitropolit primat, sub titlul *Istoria bisericească universală și statistica bisericească*. Același tratat a fost tradus la Carloviț, în 1912, în limbile sârbă și bulgară, de Moise Stoikov¹³.

În anul 1880 ierarhul bucovinean a întocmit un *Studiu pregătitor pentru întâiul congres bisericesc în arhiepiscopia Bucovinei*, tipărit la Cernăuți, în organizarea căruia era implicat, alături de mitropolitul Silvestru Morariu Andrievici. Aici este tratată problema autonomiei și a organizării constituționale a bisericii din Bucovina și este reprodus *Statutul* din 1871, „spre orientarea tuturor”. La 15 august 1881 a fost emis decretul ministerial pentru alegerile congresuale după vechiul statut, iar la 2/14 iulie 1882, la Cernăuți, a avut loc ședința de inaugurare a acestuia. În ședințele următoare s-au dezbătut și votat noul statut al congresului și noul regulament electoral. Prevederile din statut se refereau la alegerea mitropolitului și la controlul Fondului Bisericesc, motiv pentru care acesta a rămas în arhiva Ministerului de Culte din Viena timp de zece ani, nefiind aprobat. De abia la 31 mai 1891 statutul a fost remis guvernatorului Bucovinei, contele Anton von Pace (1891–1892), condiții în care, în septembrie 1892, a fost organizat un nou congres bisericesc, pentru a lua în dezbatere sugestiile guvernului privitoare la articolele despre alegerea mitropolitului și controlul asupra Fondului Bisericesc. Din cauza unor incidente, bazate pe conflictul dintre guvernator și reprezentanții politici și bisericești ai românilor, lucrările congresului au fost amânate, fără ca acesta să mai fi fost convocat cândva¹⁴.

Eusebiu Popovici a murit la Cernăuți, la 28 septembrie 1922.

Preotul profesor Petru Rezuș a făcut o evocare a personalității acestuia, scriind: „O personalitate uriașă, profilată pe cerul bisericii bucovinene, al cărui renume de mult trecuse, încă în timpul vieții, cordonul despărțitor de frați, în România, din care teologi de seamă și arhieriei îi traduc cărțile, un enciclopedist de

¹¹ Emil Satco, *op. cit.*, p. 248; Lucian Predescu, *Enciclopedia României Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, Ediție anastatică, București, Editura Saeculum I.O.– Editura Vestala, 1999, p. 683.

¹² Ion Nistor, *op. cit.*, p. 5.

¹³ Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 675.

¹⁴ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 275–278.

prestigiu, răsărit în inima cetății arboroase, căruia-i dă o fală fără egal, transformând Facultatea de Teologie, la care servea, în cel dintâi focar de cultură teologică din Răsăritul ortodox, un umanist poliglot, care s-a consumat ca o făclie în slujba idealurilor celor mai sfinte, un promotor și un deschizător de drumuri, ale cărui scrieri sunt operă de căpătâi a învățământului nostru teologic și o mândrie legitimă a ortodoxiei noastre naționale – acesta a fost Eusebiu Popovici”.

Cuvinte de apreciere la adresa ierarhului bucovinean a avut și Gala Galaction: „Numele lui e cunoscut și venerat de toată lumea românească bisericească, ba și mai departe, lumea ortodoxă orientală. Înțelepciunea, bunătatea și cultura acestui patriarh al științei teologice ortodoxe de astăzi, nu sunt întrecute în sufletu-i decât de modestia nețarmurită pe care o are”¹⁵.

Cleric cu o vastă cultură și o viață morală exemplară, Eusebiu Popovici se înscrie în rândul personalităților de seamă ale culturii românești din Bucovina.

¹⁵ http://www.crispedia.ro/Eusebiu_Popovici.

EUSEBIU POPOVICI (1838–1922). 175 DE ANI DE LA NAȘTERE*

RODICA IAȚENCU

Eusebiu Popovici (1838–1922). 175 Jahre seit seiner Geburt

(Zusammenfassung)**

Der Theologieprofessor Eusebiu Popovici ist am 15. Februar 1838 in Czernowitz geboren, als Sohn des Priesters Constantin Popovici und dessen Ehefrau, Maria (geb. Bendeveschi). Zwischen 1848 und 1856 besuchte er das Lyzeum, dann zwischen 1857 und 1860 das Institut für Theologie, beide in Czernowitz. In der Periode 1860–1861 machte er eine Fortbildung in der Geschichte des Kirchwesens und im kanonischen Recht in Wien. Eusebiu Popovici heiratete Elena Hacman und hatte einen Sohn, den zukünftigen Wissenschaftler, Dr. Gheorghe Popovici, der ein Kämpfer für die Rechte der Rumänen war und als Bukowiner Dichter unter dem Pseudonym Theodor Robeanu bekannt wurde. Der Professor Eusebiu Popovici beteiligte sich an dem kulturellen Leben der Provinz. Er war Kustos der Czernowitzer Staatsbibliothek (1861–1870), Professor am Institut für Theologie und an der Theologiefakultät in Czernowitz. Eusebiu Popovici war sechsmal Dekan der Theologiefakultät und Rektor der Czernowitzer Universität (1880–1881; 1895–1896). Er war auch Schulinspektor (1869–1876) und Mitglied des Österreichischen Schulrats (1877–1896). 1863 ist Eusebiu Popovici zum Priester geworden. Nachdem seine Frau gestorben ist, wurde er zum Mönch geweiht, ohne seinen Namen zu verändern. Er hatte verschiedene Ämter innerhalb des Czernowitzer Erzbistums inne. Die Würdigung seiner ganzen Tätigkeit kam am 4. April 1908, als er Ehrenmitglied der Rumänischen Akademie gewählt wurde. Eusebiu Popovici veröffentlichte zahlreiche Studien in der „Candela“-Zeitschrift (Czernowitz) und im „Archiv für Katholisches Kirchenrecht“ (Mainz). Er hatte Beschäftigungen im Bereich der Linguistik und Übersetzung. Er versuchte die schwierige Lage der rumänischen Schulen zu lösen, die von den österreichischen Behörden mit der Aufhebung bedroht waren. In diesem Sinne verfasste er zwei

* Comunicare susținută la Sesiunea științifică *Alma Mater Sucevensis*, organizată de Departamentul de Științe Umane și Social-Politice – Facultatea de Istorie și Geografie și Centrul de cercetări interdisciplinare „Charpathica” ale Universității „Ștefan cel Mare”, Ediția a XIII-a, dedicată împlinirii a 50 de ani de viață universitară suceveană, Secțiunea de Istorie modernă și contemporană, Suceava, 7 martie 2013. Sursă foto: http://www.basilica.ro/stiri/15-februarie-1838-s-a-nascut-in-cernauti-eusebiu-popovici-preot-si-profesor_3897.html.

** Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Lehrbücher, die aber in Manuskriptform geblieben sind. Weiter verfasste Eusebiu Popovici *Die universale Kirchengeschichte*, die an der Theologiefakultät in deutscher Sprache unterrichtet wurde. 1895 ist seine Broschüre *Geschichte und Literatur des Systems der dogmatischen Theologie* erschienen. Er ist in Czernowitz, am 28. September 1922 gestorben.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: die Bukowina, Eusebiu Popovici, Theologieprofessor, die Czernowitzer Universität, die Rumänische Akademie.